

Кернякевич-Танасійчук Ю.В.

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

ПРАВОВОВИЙ СТАТУС ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

У статті проаналізовано питання правового статусу персоналу органів та установ виконання покарань. Дано визначення поняття «персонал органів та установ виконання покарань», під яким розуміється колектив працівників, що складається із сукупності осіб: 1) рядового та начальницького складу; 2) спеціалістів, які не мають спеціального звання та 3) інших працівників, які працюють за трудовими договорами в Державній кримінально-виконавчій службі України, які придатні за станом здоров'я та віком здійснювати професійну діяльність у Державній кримінально-виконавчій службі України та покликані реалізовувати кримінально-виконавчу політику держави.

Визначено міжнародний та національний рівні закріплення правового статусу персоналу органів та установ виконання покарань. Запропоновано закріпити на рівні окремої статті чи навіть статей норм Кримінально-виконавчого кодексу України, які б регулювали правовий статус персоналу органів та установ виконання покарань.

Здійснено узагальнення наявних позицій представників науки теорії держави і права з приводу самої дефініції поняття «правовий статус особи», на підставі чого структуру правового статусу особи визначено через сукупність прав та обов'язків особи, а також гарантій їх забезпечення. При цьому ядром правового статусу визнано суб'єктивні права та юридичні обов'язки, які за допомогою гарантій (відповідних засобів і способів) знаходять своє реальне втілення в життя, а також права отримують всебічну правову охорону і захист у разі їх порушення.

Зроблено висновок про необхідність закріплення у Кримінально-виконавчому кодексі України прав та обов'язків персоналу органів та установ виконання покарань, а також гарантій у сфері забезпечення їхнього соціально-правового захисту. Більше того, соціально-правовий захист персоналу органів та установ виконання покарань України є запорукою ефективної реалізації прав та виконання обов'язків, пов'язаних з виконанням покарань.

Ключові слова: правовий статус, персонал органів та установ виконання покарань, суб'єктивні права, гарантії прав, юридичні обов'язки, соціально-правовий захист.

Постановка проблеми. Удосконалення правового статусу суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин загалом та правового статусу персоналу органів та установ виконання покарань (далі – УВП) зокрема є важливим напрямом оптимізації кримінально-виконавчої політики [1, с. 285]. Від якості роботи персоналу органів та УВП залежать не лише показники ефективності виконання покарань, досягнення цілей, задекларованих у кримінально-виконавчому законодавстві, а й стан безпеки та правопорядку загалом у суспільстві. Тому належний рівень законодавчого регулювання правового статусу персоналу органів та УВП у поєднанні з відповідним його забезпеченням на практиці є запорукою якісної реалізації кримінально-виконавчої політики, що особливо актуально в умовах триваючого нині процесу реформування кримінально-виконавчої системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню правового статусу персоналу органів та УВП завжди приділялася достатня увага, зокрема, ця проблематика виступала предметом досліджень таких науковців: К.А. Автухова, Є.Ю. Бараша, І.Г. Богатирьова, В.А. Бадири, А.П. Геля, Т.А. Денисової, О.Г. Колба, В.В. Кондратішиної, І.М. Копотуна, К.В. Муравйова, А.Х. Степанюка, Б.М. Телефанка, В.М. Трубникова, С.Я. Фаренюка, І.С. Яковець, М.М. Яцишина тощо.

Постановка завдання. Метою статті є здійснення аналізу правового статусу персоналу органів та УВП.

Виклад основного матеріалу. Персонал органів та УВП – це колектив працівників, що складається із сукупності осіб: 1) рядового та начальницького складу; 2) спеціалістів, які не мають спеціального звання та 3) інших працівників, які

працюють за трудовими договорами в Державній кримінально-виконавчій службі України (далі – ДКВС України), які придатні за станом здоров'я та віком здійснювати професійну діяльність у ДКВС України та покликані реалізовувати кримінально-виконавчу політику держави [1, с. 288]. Визначення поняття «персонал органів та УВП» дає змогу окреслити коло осіб, що охоплюється цією категорією, про правовий статус яких буде йтися у цій науковій праці.

Питанню стандартів діяльності персоналу інституцій виконання покарань присвячені окремі норми, а подекуди і розділи у всіх міжнародних нормативних актах, які регулюють соціальні норми у сфері здійснення кримінального правосуддя та виконання покарань різних видів та щодо певних соціальних груп (неповнолітніх, жінок, інвалідів, засуджених із хронічними захворюваннями тощо). Починаючи з Мінімальних стандартних правил ООН поведження з в'язнями 1955 року і завершуючи так званими «Правилами Мандели» 2015 року. Тобто нормотворчість у цій сфері налічує більш ніж шістьдесят років [2, с. 26].

Розглядаючи національний рівень закріплення правового статусу персоналу органів та УВП, доречно навести позицію О.Г. Колба, який влучно зауважив той факт, що у Виправно-трудоному кодексі України персоналу органів та установ виконання покарань відводилася окрема глава 24 «Персонал органів і установ виконання покарань», а у чинному Кримінально-виконавчому кодексі України (далі – КВК України) про персонал не йдеться взагалі. Усі ці питання регулюються спеціальним Законом України «Про Державну кримінально-виконавчу службу» [3, с. 13]. У самому Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» персоналу ДКВС України присвячений розділ III [4]. Крім того, слід зауважити, що названий Закон містить багато відсилочних норм насамперед до Закону України «Про Національну поліцію», що часто унеможлиблює його застосування на практиці.

Тому варто підтримати слушну пропозицію О.Г. Колба та В.В. Ремеги, які зазначають, що, керуючись принципом логічності для побудови системи правових норм, варто КВК України доповнити главою 3-1 «Персонал органів та УВП і органів пробації», у якій закріпити ст. 21-1 «Персонал органів та УВП і органів пробації». Крім цього, у зазначеній главі слід розмістити й ст. 21-2 «Вимоги, що висуваються до персоналу органів та УВП і органів пробації» [5, с. 117].

Більше того, доречним є закріплення на рівні окремої статті чи навіть статей норм, які б регулювали правовий статус персоналу органів та УВП.

З приводу самої дефініції поняття «правовий статус особи» у представників науки теорії держави і права спостерігається розмаїття думок. Наведемо окремі з них.

П.М. Рабінович визначає правовий статус особи як комплекс її суб'єктивних юридичних прав і юридичних обов'язків [6, с. 84].

В.О. Котюк правовий статус особи розуміє як сукупність юридичних прав, свобод та обов'язків особи, які закріплені в чинному законодавстві й становлять соціально допустимі та необхідні потенційні можливості особи мати суб'єктивні права й обов'язки, реалізувати їх у системі суспільних відносин [7, с. 100–102].

О.Ф. Скакун, крім прав, свобод, обов'язків, до структури правового статусу особи включає ще відповідальність, відповідно до якої індивід як суб'єкт права (тобто як такий, що має правосуб'єктність) координує свою поведінку в суспільстві [8, с. 378–379].

А.М. Колодій та А.Ю. Олійник серед елементів правового статусу називають: статусні правові норми і правові відносини; суб'єктивні права, свободи і юридичні обов'язки; громадянство; правові принципи і юридичні гарантії; законні інтереси; правосуб'єктність; юридичну відповідальність [9, с. 129].

Як правильно зауважує Ю.В. Стефанюк, у трактуванні правового статусу особи серед учених немає єдності, і часто до її структури вводяться, крім прав, свобод, обов'язків, ще й громадянство, законні інтереси, правосуб'єктність та інше. На її думку, зазначені категорії є або передумовами правового статусу, або його умовами, супроводжують його, примикають до нього, але не становлять його структуру [10, с. 26–27].

Такі міркування є цілком слушними і заслуговують на підтримку. Структуру правового статусу особи доцільно визначати через сукупність прав та обов'язків особи, а також гарантій їх забезпечення. При цьому ядром правового статусу слід визнавати суб'єктивні права та юридичні обов'язки, які за допомогою гарантій (відповідних засобів і способів) знаходять своє реальне втілення в життя, а також права отримують всебічну правову охорону, а також захист у разі їх порушення.

Виходячи із зазначеного вище, доцільно і справедливо у КВК України закріпити права та обов'язки персоналу органів та УВП, а також

гарантії у сфері забезпечення їхнього соціально-правового захисту. Це логічно і справедливо, оскільки врегулюванню правового статусу засуджених присвячена окрема глава 2 КВК України, а про правовий статус іншої сторони кримінально-виконавчих правовідносин – персоналу органів та УВП – у КВК України нічого не згадується [11, с. 184].

До ознак правового статусу як самостійної категорії А.В. Панчишин відносить такі: 1) правовий статус має універсальний характер, оскільки поширюється на всіх суб'єктів; 2) відображає особливості особи та держави як учасників суспільних відносин та ступінь і характер їх взаємодії; 3) права та свободи, що становлять основу статусу, не можуть реалізуватися без інших його компонентів – обов'язків та відповідальності; 4) ця категорія забезпечує системність прав, свобод та обов'язків; 5) елементи структури правового статусу є взаємозалежними та взаємодіючими; 6) правовий статус характеризується відносною стабільністю [12, с. 96].

Загалом можна погодитися із запропонованим переліком ознак правового статусу з єдиним зауваженням, що до елементів правового статусу не слід включати відповідальність, а тому одну з ознак можна сформулювати так: «Права не можуть реалізовуватися без обов'язків».

Синонімом до поняття «правовий статус особи» допустимо використовувати термін «правове становище». Як стверджує Ю.М. Тодика: «Ці поняття ідентичні, а спроби їх розмежування виглядають штучними. Статус – це і є положення, стан кого-небудь або чого-небудь. Етимологічно і по суті вони співпадають» [13, с. 151].

У науковій літературі також спостерігається застосування поняття «правовий модус». В.А. Патюлін, який увів до наукового обігу цю категорію, правовий модус визначав як сукупність норм об'єктивного права, що закріплюють права й обов'язки суб'єктів, які належать до визначених соціальних груп і відмежовані за певними критеріями. Міркування В.А. Патюліна з цього приводу зводяться до конкретизації загального поняття правового статусу суб'єктів права окремого виду (наприклад, громадян) та пропозиції сконструювати на основі правового статусу правовий модус визначеної категорії цього виду суб'єктів права за визначеними (відповідними) ознаками (наприклад, вік, стать, рід занять, професія тощо) [14, с. 28–29].

Правова категорія «правовий модус» одержує дедалі більше визнання і являє собою конкрети-

зацію правового статусу, його елементів як таких, що реалізуються лише на певних стадіях відповідних процесів або в окремих сферах суспільних відносин [15, с. 16].

З приводу допустимості застосування поняття «правовий модус» слід підтримати позицію щодо сумнівної доцільності уведення цієї категорії у поняттєвий апарат загальної теорії права, що зумовлено неможливістю чіткого визначення цього поняття. Таким чином, його введення спричинить плутанину, а тому є зайвим [16, с. 44].

Отже, доцільно використовувати саме категорію «правовий статус» як узагальнюючу для окреслення кола прав, обов'язків персоналу органів та УВП, а також гарантії у сфері забезпечення їхнього соціально-правового захисту.

Аналізуючи законодавче закріплення правового статусу персоналу органів та УВП, можна констатувати таке. У Розділі IV Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» закріплені перелік прав та обов'язків посадових і службових осіб органів і УВП, СІЗО, які переважно стосуються процесу виконання покарань. Правовий же статус персоналу ДКВС України визначений в однойменній статті 21 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», яка знаходиться у Розділі V «Правовий та соціальний захист персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України» названого Закону. З огляду на таке законодавче конструювання, можна стверджувати, що соціально-правовий захист персоналу ДКВС України є запорукою ефективної реалізації прав та виконання обов'язків, пов'язаних із виконанням покарань.

К.Ю. Мельник соціально-правовий захист працівників органів внутрішніх справ визначав як засновану на законі діяльність органів державної влади щодо встановлення і застосування нормативних і організаційних гарантій, що забезпечують правомірну реалізацію і охорону (захист) визначеного законом правового статусу і служить для підвищення соціального статусу цієї категорії громадян у суспільстві [17, с. 250].

Цю дефініцію можна застосувати і до працівників ДКВС України. По суті соціально-правовий захист виступає гарантією забезпечення прав та дотримання обов'язків персоналу кримінально-виконавчої системи.

Висновки. Підсумовуючи, слід ще раз наголосити на необхідності удосконалення правового статусу таких суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин, як персонал органів та УВП.

Елементами правового статусу персоналу органів та УВП є суб'єктивні права, обов'язки, а також гарантії їх забезпечення. При цьому ядром правового статусу слід визнати суб'єктивні права та юридичні обов'язки, які за допомогою гарантій (відповідних засобів і способів) знаходять своє реальне втілення в життя, а також права отримують всебічну правову охорону, а також захист у разі їх порушення. Для персоналу органів та УВП соціально-правовий захист виступає

гарантією забезпечення їхніх прав та дотримання обов'язків.

При цьому законодавче закріплення правового статусу персоналу органів та УВП через визначені вище складові елементи саме на рівні КВК України дасть змогу сформулювати вектори та шляхи його якісного покращення. Це своєю чергою дасть змогу підвищити престижність професії персоналу ДКВС України та мінімізувати плінність кадрів у кримінально-виконавчій системі.

Список літератури:

1. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України : монографія. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. 336 с.
2. Калашник Н.С. Персонал в умовах реформування Державної кримінально-виконавчої служби: від кримінально-виконавчої установи до пробації (міжнародні вимоги та бачення в Україні). *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби*. 2016. № 1 (11). С. 24–29.
3. Колб О.Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2007. 34 с.
4. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2713-15> (дата звернення: 31.03.2020).
5. Колб О., Ремега В. Про деякі змістовно-сутнісні ознаки поняття «персонал органів та установ виконання покарань». *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1 (9). С. 115–119.
6. Основи загальної теорії права та держави : навчальний посібник / П.М. Рабінович. 9-е вид., зі змінами. Київ; Львів : Край, 2007. 188 с.
7. Котюк В.О. Теорія права : навчальний посібник для юридичних факультетів вузів. Київ : Вентурі, 1996. 208 с.
8. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.
9. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні : підручник. Київ : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 350 с.
10. Стефанюк Ю.В. Структура правового статусу особи: теоретичний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Випуск 2. Том 1. С. 26–31.
11. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Щодо визначення поняття «персонал органів та установ виконання покарань». *Матеріали наукової конференції за результатами роботи фахівців Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташица Національної академії правових наук України за фундаментальними темами у 2018 р.* (м. Харків, 26 берез. 2019 р.) / редкол.: В.С. Батиргарєєва, В.І. Борисов, Д.П. Євтеєва та ін. Харків : Право, 2019. С. 181–184.
12. Павлишин А. В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 95–98.
13. Тодыка Ю.Н., Тодыка О.Ю. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине. Национальная юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого, Академия правовых наук Украины. Київ : Видавничий дім «ІнЮре», 2004. 367 с.
14. Патюлин В.А. Субъективное право граждан: основные черты, стадии, гарантии реализации. *Советское государство и право*. 1971. № 6. С. 24–32.
15. Якимчук Н. Поняття «правовий статус», «правове положення», «правовий модус» та «правовий режим»: теоретико-правовий аналіз. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 3. С. 11–18.
16. Стефанюк Ю.В. Правовий статус особи: поняття і класифікація. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 42–45.
17. Мельник К.Ю. Соціально-правовий захист як елемент соціально-правового статусу працівників органів внутрішніх справ. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2001. № 14. С. 247–250.

Kerniakevych-Tanasiichuk Yu.V. LEGAL STATUS OF THE STAFF OF THE BODIES AND INSTITUTIONS OF THE EXECUTION OF SENTENCES

The article analyzes the legal status of the staff of the bodies and institutions of execution of sentences. The definition of the term “staff of the bodies and institutions of execution of punishment” is defined, which means a

collective of employees consisting of a set of persons: 1) ordinary and commanding staff; 2) specialists who do not have a special title and 3) other workers who work under employment contracts in the State Penal Enforcement Service of Ukraine, who are fit for health and age to perform professional activity in the State Penal Enforcement Service of Ukraine and are called upon to implement the state's criminal enforcement policy.

The international and national levels of consolidation of the legal status of the staff of the bodies and institutions of execution of penalties are outlined. It is proposed to fix at the level of a separate article or even articles of the norms of the Criminal Enforcement Code of Ukraine, which would regulate the legal status of the staff of the bodies and institutions of execution of sentences.

Generalization of the existing positions of the representatives of science of the theory of state and law over the very definition of the concept of "legal status of a person", on the basis of which the structure of the legal status of a person is defined through the set of rights and duties of the person, as well as guarantees for their support. At the same time, the core of legal status recognizes subjective rights and legal obligations that, through guarantees (appropriate means and methods), find their actual implementation, and rights receive comprehensive legal protection as well as protection in the event of their violation.

The conclusion was made about the necessity of fixing in the Criminal Code of Ukraine the rights and duties of the staff of the bodies and institutions of execution of penalties, as well as guarantees in the sphere of their social and legal protection. Moreover, the social and legal protection of the personnel of the bodies and institutions of execution of punishment of Ukraine is the key to effective realization of the rights and fulfilment of the obligations connected with execution of punishment.

Key words: *legal status, staff of the bodies and institutions of execution of sentences, subjective rights, guarantees of rights, legal obligations, social and legal protection.*